

(Məqalə Əməkdar artist Sabir Mirzəyevlə vaxtilə olmuş şəxsi görüşlərim, həmçinin 2013-2014-cü illərdə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının İctimai elmlər kafedrasında müəllim işləyərəkən Xalq artisti Əlibaba Məmmədov ilə keçirdiyim söhbətlər əsasında qələmə alınmışdır)

2005-ci ildən bəri iki ildə bir dəfə keçirilən "Muğam" Televiziya müsabiqələrində axşam münisiflər heyəti müntəzəm şəkildə olaraq əvvəlcə dünyasını dəyişmiş klassik xanəndələr-dən, görkəmli muğam ifaçıların-dan birinin xatirəsini yad etməyi ənənəyə çevirmişdir. Tamaşaçı-lara faydalı bilgi verən, habelə müasir xalq musiqiçiləri və gənc muğam həvəskarları üçün nümunə ola bilən belə axşamların birində mərhum Əməkdar artist Sabir Mirzəyev (14.11.1942-23.07.2011) yada salındı.

Böyük muğam bilicisi, ustad sənətkar, Xalq artisti Əlibaba Məmmədov onun haqqında səmimiyyətlə geniş söhbət açaraq həmişə olduğu kimi xanəndənin yaradıcılığını yüksək qiymətlən-dirdi və əvvəlki çıxışları tonunda təxminən belə dedi: "Asəf Zey-nallı texnikumunu qurtarsam da, hərdən bir böyük sənətkar və pedaqoq olan müəllimim Seyid Şuşinski ilə - muğamatı-mızın Ağası ilə gedib görüşürdüm. Günların birində o, texnikuma təzəcə qəbul olunmuş Sabir Mirzəyev adlı is-tedadlı bir tələbəsinə ağırdo-lusu danışaraq mənə onun dərs keçdiyi sinfə dəvət etdi. Mən gənc Sabirə tanış olub, onun oxumağına heyran qaldım. (Sa-bir müəllim özü danışdı ki, sa-rışın olduğuna görə Ağası ona "urus balası" deyərmiş.) Sonra-lar Sabir Mirzəyev Filarmoniya-nın solisti kimi fəaliyyət göstər-di, muğam, təsnif və mahnıları orijinal şəkildə oxumağı, ifaçı-lığında bülbul kimi cəh-cəhli zə-ngulələr vurmağı ilə geniş din-ləyici məhəbbəti qazandı. Hər bir ifasında Sabirin səsi, nəfəsi yeni-yeni rəng və çalarlarla zə-ngin olurdu. Xanəndənin Azər-baycan radiosunun qızıl fon-dunda saxlanılan "Çahargah" dəstgahının lent yazısı Sabirin canlı ifasında gördüyüm sənət-karlığın heç yarısı da deyil".

Məlumdur ki, danışıda "Çahargah" kimi səslənən "Çahargah": Çahar - dörd + gah - mövqe, məkan, vəziyyət mənalarını verir. Ensiklopedik ədəbiyyatda deyildiyi kimi: "Çahargah Azərbaycan musiqisində irihəcmli muğamlardan biridir. Mayeyi-çahargah, Bəstə-nigar, Mənəndi-muxalif, Hisar, Qərre, Məalif, Muxalif, Məğlub, Mənsuriyyə, Üzzal şöbələrindən ibarətdir. Çahargah ekspressiv-liyi, gərgin drammatizmi, mübariz ruhi ilə fərqlənir. Ə.Marağai və

Ə.Caminin musiqi nəzəriyyəsi-nə dair risalələrində çahargah məqamının adı şöbə kimi çəkil-mişdir. Çahargah şöbəsinin səsdüzümü 4 tondan ibarət ol-muşdur (adı da buradandır). Müasir Azərbaycan musiqisin-də çahargah bir neçə şöbədən ibarət inkişaf etmiş məqamdır. Ü.Hacıbəyli "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" kitabında (s.9) göstərir ki, çahargah mə-qamı dinləyicidə xüsusi coş-qunluq və ehtiras hissi oyadır".

Ansamblin "Dəraməd" ilə başladığı və Sabir Mirzəyevin mərhum böyük şairimiz Əli-ağa Vahidin qəzəlləri ilə 20 dəqiqə ərzində yığcam şəkildə oxu-duğu "Çahargah"a hər dəfə qulaq asarkən dəstgahın "Maye", "Bəstə-nigar", "Hisar", "Muxalif", "Mənsuriyyə" şöbələrində xanəndənin müqayisəedilməz us-talıqla bizə bəxş etdiyi mübarizlik, üsyankarlıq, qəhrəmanlıq ovqatı muğamın hikmətindən, fəlsəfəsindən xəbər verir. Ta-mam-kamal ifa olunan dəstga-ha nəfəs dərmədən qulaq ası-rıq. Bəzən adama elə gəlir ki, xanəndə dəstgah boyu vur-duğu silsilə zəngulələr zamanı həтта müşayiətçi tarzən və ka-mançaçı da arada çalğını sax-layıb heyranlıqla görkəmli sə-nətkara qulaq asırlar. Sabir müəllim özü xatırlayırdı ki, toy-ların birində sifarişlə 17 dəfə "Çahargah" dəstgahını oxu-muşdur.

Orta məktəb illərində pioner və məktəblilər evinin tar də-r-nəyinə gedəndən, təxminən 2 il musiqi məktəbində oxuyandan (Bizə tar musiqi alətindən dərs deyən Əzməmməd Hüseyno-vun əsgərliyə getməsi ilə bağlı təhsilimiz yarımçıq qalmışdı. Yeri gəlmişkən, bir sıra gözəl mahnıların müəllifi olan mər-hum tarzən Şahid Əbdülkəri-mov Siyəzən şəhər Mədəniyyət Sarayında bir neçə il öz fəa-liyyət ansamblına rəhbərlik edərkən burada rəqs qrupunda çıxış edən mərhum böyük qar-daşım Rauf mənə onunla tanış etmiş, yoxlamadan keçib, tar ifaçısı kimi ansambl qəbul olunmuşdum) və musiqini, muğamı az-çox duyub başa düşməyə çalışandan sonra mən sevdiiyim xanəndələrdən biri də Sabir Mirzəyev olmuşdur. Mən onu radiodakı lent ya-zılarından, ara-sıra televiziya çı-xışlarından və Siyəzəndəki el şənliklərindən, toylardan tanıyırdım. Tələbəlik dövründə isə bir

BULBUL CƏH-CƏHLİ, XANƏNDƏ: SABİR MIRZƏYEV

14 noyabrda Əməkdar artist Sabir Mirzəyevin anadan olmasının 80 illik yubileyidir

neçə yoldaş - rayonlu gənclər, xüsusilə Gəndab kəndindən olan dostum Nadir Taciyevlə birlikdə imkan düşdükcə Filarmoniyaya konsertlərə gedər, Sabir Mirzəyevin konsert afişa-larını izləyər, oxuyacağı günləri intizarla gözləyirdik. Konsertin birinci hissəsində o, adətən ya "Çahargah", ya da "Rast" dəstgahı oxuyardı. Fasilə arası xanəndə bufetə gələr, tamaşaçı-larla qaynayıb-qarışar, onlarla səmimi söhbət edərdi. Konser-tin ikinci hissəsində təsniflər və mahnılar səslənərdi. Xanəndə konserti çox vaxt böyük müğənnimiz, dünya şöhrətli - SSRİ xalq artisti Rəşid Behbu-dovun repertuarından olan və özünəməxsus şəkildə oxuduğu "Ana" mahnısı ilə (sözləri: İslam Səferli, musiqisi: Cahangir Ca-hangirov) bitirərdi.

Bir dəfə Sabir müəllimin ki-çik qardaşı Həbib Mirzəyevlə bir-gə konsert afişasına da rast gəlmişdik. Yeri gəlmişkən, mər-hum H.Mirzəyevin oğlu Nəmət Mirzəyev vaxtilə əmisindən dərs almış və indi görkəmli xanəndənin ifaçılıq sənətini ləya-qətlə davam etdirir.

Mən artıq təyinat üzrə Də-vəçi rayonunda (indiki Şabran), Siyəzən şəhərində pedaqoji işə başlamışdım (1977). Vaxt və imkan olduqca yenə Bakıda - ədəbi, elmi, mədəni tədbirlərdə iştirak edərdim, Sabir Mirzəyevin solo konsertlərinə gedib baxar-dım. Yaxşı yadımdadır, ailə qu-randan sonra növbəti 1978-ci ilin yazında həyat yoldaşımla birlikdə "Yaşıl teatr"da Sabir müəllimin də iştirak etdiyi kon-serte getdik.

Mən Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının (Birliyinin) "Azər-baycan" ədəbi-bədii jurnalının nəzdində yaratdığı "Gənc tən-qidçilər studiyası"na müsabiqə-dən keçərək üzv olmuşdum (1979). Müəllim işləməklə ya-naşı, rayonun "Qurucu" qəzeti ilə də ştatdankənən müxbir kimi əməkdaşlıq edirdim. Məhz bu-na görə də özümü səlahiyyətli bilib, muğam xiridarlarının se-vimli xanəndəsi olan Sabir Mir-zəyev haqqında yazmaq üçün ilk dəfə 1980-ci ilin may ayının bir günündə Filarmoniyada xanəndənin solo konsertindən əv-vəl ona yaxınlaşıb özümü təq-dim etdim. Sonralar sənətkarın vəfatına qədər davam etməklə sürəkli olaraq müsahibə üçün icazə aldım.

- Sizdən müsahibə almaq olarmı? Haqqınızda yazmaq istəyirəm.
- Buyurun.
- Niyə televiziya da görünürsünüz?
Sabir Mirzəyev suala sualla

cavab verdi:

- Rasim müəllim, indi mə-nim gedib studiyanın qapısında boynumu buran vaxtımdır?

- Müəlliminiz, ustadınız kim olub, kimdən daha çox öyrənmisiniz?

- Əvvəla, atam Nüsretdən. O, el xanəndəsi idi, Cəlilabadın Bayxanlı kəndindən, lakin əs-limiz Cənubi Azərbaycanın Qa-radağ mahalındandır. Atam ray-onumuzda və cənub bölgəsin-də peşəkarcasına məclislər aparıb, toylar oxuyub, yeniyet-məlik dövrünün səsi keçidini ar-xada qoyandan sonra mən də el şənliklərinə aparardım. Bir dəfə Cəlilabadda toyda olarkən gör-kəmli tarzən Bəhram Mansurov səsimə qulaq asandan sonra mütəmən Bakıya gedib Asəf Zey-nallı adına Texnikumda təhsil almağımı ısrarla məsləhət gördü. Bakıya gəlib musiqi tex-nikumuna daxil oldum. Dahi sə-nətkar və pedaqoq Seyid Şu-şinskinin sinfində oxumuşam. Eyni zamanda, Azərbaycanın bütün görkəmli xanəndələrinə qulaq asmışam, imkan daxilində həm canlı, həm də qrama-fon plastinkalarını, lent yazıları-nı dinləmişəm. Xan əmi, Zülfü Adıgözelov, Mütəllim Mütəlli-mov, Yaqub Məmmədov, Əli-baba Məmmədov kimi ustadlar-dan hər dəfə nə isə götürürəm.

- Opera teatrına oxumağa gedərdinizmi?

- Bakıya gəldiyim ilk illərdə dəvət etmək istəyirdilər, ancaq nə isə alınmadı, özüm də çox can atmadım.

- "Çahargah" dəstgahını elə bil təzədən yaratdı-nız...

- Yox, elə deyil, "Çahargah"ı çox müqəddir xanəndələri-miz oxuyub. Elə təkcə Cabbar Qaryaqdioğlunun adını çəksəm kifayət edərdi. Mənim müəllimim, Azərbaycanda bir çox muğam ifaçılarının ustası olmuş Seyid Şuşinski "Çahargah"a öz möhürünü vurub. Mən də sa-dəcə atamdan, adını çəkdiyim və çəkmədiyim xanəndələrdən öyrəndiklərimi bəlkə özünə-məxsus oxuyuram, başqa bir şey deyil. Düzdür, hələ o vax-tlar Ağası deyirdi ki, oxuduğum "Çahargah" dəstgahı "top atacaq". Doğrusu, mən onun sözüne çox da fikir verməmiş-dim...

Bu sözlər əlbəttə, çox böyük təvəzükarlığın və özündən əvvəlki klassik xanəndələrimizə, həmçinin sənət yol-daşlarına, həmkarlarına ehtira-mın ifadəsi idi.

- Nə əcəb "Çahargah" dəstgahında "Bərdəşt" şö-bəsinə və təsniflər oxuma-mısınız?

- Ağası belə məsləhət bilib, "özünü çox yorma, gücünü əsas şöbələrə ver", - demişdi.

Bununla belə, Filarmoniya-dakı konsertlərdə və toylarda Sabir müəllimin çox vaxt "Ça-hargah"ı, həтта təsnifdən əvvəl belə "Bərdəşt"lə başladığı da məlumdur. Sonralar AZTV1 ka-nalının "Nur" studiyasında - Xalq artisti Yaşar Nurinin, müğənni Şamə İsayevin iştirak etdiyi verilişdə (1995), Xalq arti-sti Cənəli Əkbərovun Opera və Balet teatrındakı 60 illik yubiley-ində (2000) və s. vaxtlarda xanəndənin "Çahargah"da "Bər-dəşt" oxumağı lentə alınmışdır.

- Tarzənlərdən kiminlə ça-lib-oxuyursunuz?

- Tanınmış tarzən Baba Sa-lahovun rəhbərlik etdiyi xalq çalğı alətləri ansamblı ilə, gözəl müşayiətçilər Firudin Yarmə-mədov, Firudin Ələkbərov, Fər-man Hüseynov, Sərvər İbrahi-mov, Ağasəlim Abdullayev, Va-miq Məmmədliyəv, Möhlət Müslümov, Firuz Əliyev... ilə. Mən özüm də bir az tar dinqil-dada bilərəm.

- Sizcə, nə üçün xalq arti-sti... (filankəs) "Çahargah" muğam dəstgahını oxumayıb?

- Oxuyub, yaxşı da oxuyub, özüm şəxsən dinləmişəm.

Bu sözlər xanəndənin ürək genişliyindən, alicənablığından xəbər verirdi, çünki sonralar mötəbər mənədən eşidib öy-rəndiyimə görə, Sabir Mirzəye-vin "Çahargah"ından (1965) so-nra həmin adlı-sanlı xanəndə özünün "Çahargah" dəstgahı-nın səsi yazısını radionun fon-dundan sildirmiş.

- Bir xanəndə kimi res-publikanın çox yerində ol-musunuz, Şimalda, Şimal-Şərq rayonlarında necə?

- Sizin tərəflərdə dəfələrlə olmuşam. Məsələn, neçə illər bundan əvvəl Siyəzəndə ilk də-fə Həbib Bayramov, Həbib Əliyev və mən üç gün, üç gecə Sa-dıq müəllimin toyunu çalıb oxu-muşuq.

Sonralar tarixini dəqiqləşdir-diym həmin toy mənim yadı-mdadır. Vaxtilə mənim də üç il - 1966-69-cu illərdə təhsil al-dığım Siyəzən şəhər Cəfər Cabbarlı adına 1 №-li orta mə-k-təbin gənc direktoru Sadiq Adayevin (1938-2005) toyu 1967-ci il 15, 16, 17 avqust günlərində keçirilmişdir. Çox sonralar qohumum Seyfəddin Hacızadənin (1936-1999) oğlu Əhmədlin toyunda (04.11.1989) məclisin xanəndəsi Sabir Mir-zəyevin Sadiq müəllimlə mehri-ban görüşünün və onların şirin söhbətlərinin şahidi oldum.

(Ardı 15-ci səh.)

(Əvvəli 14-cü səh.)

Allah hər ikisinə rəhmət eləsin! Həmin toyda Sabir müəllim mənim xahişimlə "Mirzə Hüseyn Segahı" dəstgahını oxudu. Görkəmli xanəndə yanında gətirdiyi gənc ifaçıyla birlikdə toy boyu məclis əhlinə böyük zövq verdi.

Sabir Mirzəyevin sənət taleyində "bəxtsizlik" və çətinliklər də olmuşdur; o, bizə naməlum olan səbəblərdən və yaxud hansısa gözgörünməz qüvvələrin, bəlkə də bu sənətkarı özlərinə keçilməz "rəqib" hesab edən cılız təbiətli müğənnilərin yaratdıqları süni maneələr ilə üzləşmişdi. Məsələn, bəzi musiqişünaslar onu guya İran oxuma üslubuna görə tənqid edirdilər. Və yaxud necə olur ki, 1961-ci ildə xanəndənin ifasında lentə köçürülən və radioda tez-tez səsləndirilən "Mirzə Hüseyn segah"ı təxminən altı aydan sonra itmişdi... Bildiyimizə görə, dövlət konsertlərinin proqramlarına, xarici qastrol səfərlərinə onun adı nadir hallarda salınırdı...

Sabir Mirzəyev ilk dəfə 1978-ci ildə televiziya yazdırdığı "Rast" muğam dəstgahı, həmçinin bir neçə təsnif və mahnını qramfon valına (plastinka) köçürtdürərək xalqımıza təqdim etdi (1987). Elmi ədəbiyyatda göstərilir ki: "Orta əsrlərdə Şərq xalqları musiqisinin əsasını təşkil edən 12 əsas muğamdan biri "Rast" muğamı bütün müsəlman ölkələrinin musiqisində mövcuddur. Şərq alimləri "Rast"-ı - "muğamların anası" adlandırmışlar (S.Urməvi). Qədim rəvayətə görə, "Rast" muğamı - Adəmin dövründən bizə gəlib çatmış və hər şeydən əlini üzmüş ən birinci insanın cənnət haqqında nələsini təşkil edir (Dərviş Əli, XVII əsr). Orta əsr muğamları tarixi inkişaf prosesində quruluş və forma baxımından dəyişikliklərə uğrasa da, "Rast" muğamı yalnız öz adını və səs qatarını deyil, həttə öz mayə ucalığını da zamanamıza qədər mühafizə etmişdir (Ü.Hacıbəyli). "Rast" muğamı zəngin musiqi məzmununa malikdir. Onun musiqisi əvvəldə təmkinli rəvayət səciyyəli olub, getdikcə gümrəh, məğrur xarakter kəsb edir. Rast - Bərdəşt, Mayəyi-rast, Üşşaq, Hüseyni, Vilayəti, Dilkəş, (kürdi), Şikəsteyi-fars, Əraq, Pəncgah, Rak, Qərai, Rasta əyaq şöbələrindən ibarətdir".

S.Mirzəyev müxtəsər şəkildə - 28,5 dəqiqə ərzində oxuduğu "Rast" dəstgahını mayədə və Hüseyni şöbəsində Xalq şairi Səməd Vurğunun:

- Aləmin seyrinə gəl, gör nə gözəl fitrəti var,

Hər gülün, hər çiçəyin öz adı var, surəti var...

- mətəli qəzəli ilə başlayır. Digər şöbə və guşələrdə isə Vahidin qəzəllərini parlaq və əsrarəngiz şəkildə oxumaqla sanki müdrik bir insanın söhbətini, ağsaqqalın nəsihətini təqdim edir:

Mən əgər bədəni tərk etməsəydim, Vahid,

Çürüyüb məhv olacaqdım rəhi-meyxanə ilə.

Mən həmin valdan bir neçə nüsxə alıb muğamsevər qohum-qardaşıma, dostlarıma hədiyyə etdim. Mərhum böyük qardaşım Rəuf ilə birlikdə Sabir Mirzəyevin kasetlərinə və disk yazılarına döndөнə qulaq asardıq. Məndən sonra gələn kiçik qardaşlarım Rəhib, Rövşən və Rəmin də xanəndənin ifasını sevən dinləyicilər sırasındadır.

Sonralar Xalq artisti, tarzən Vəmiq Məmmədəliyevin arxivindən Sabir müəllimin böyük tarzən Hacı Məmmədovun müşaiyəti ilə 1966-cı ildə toyda oxuduğu "Rast" dəstgahının səs yazısı da üzə çıxdı.

Mən 1990-cı ildən ailəliklə Bakıda yaşayıb işləyəndə müxtəlif tədbirlərdə, konsertlərdə Sabir müəllimlə artıq köhnə tanışlar kimi dəfələrlə rastlaşmış və ya görüşmüşdük. AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda elmi işçi vəzifəsində işləməklə bərabər, jurnalist kimi də çalışır, mətbuatda publisistik yazılarımla da çıxış edirdim. Bir gün "Sabir Mirzəyevin oxuduğu "Bəstə-Nigar üstə" qeydi ilə "Etiraf və ya bir qəlbin hıçqırıqları" adlı esse yazıb çap etdirdim. Vahid poeziya evində Sabir müəllimlə görüşüb qəzetin bir nüsxəsini ona verdim. Məmnun olub mənə təşəkkürünü bildirdi. Sonra həmin essenə mən kitabıma da daxil etdim.

Həqiqətən, Sabir Mirzəyevin "Çahargah" və "Rast" dəstgahlarında, təsniflərin muğam gəzişmələrində vurduğu bir neçə mərtəbəli, şaqraq zəngulələri xalq musiqisi və muğamsevərlərin ruhunu oxşayıb pərvazlandırır, onları daxilən zənginləşdirir, saflaşdırır, səmavi bir aləmə aparır.

Sağlığında ictimaiyyət tərəfindən görkəmli xanəndənin anadan olmasının 60 (Cəlilabad rayonunda) və 65 illiyi (Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında) təntənəli şəkildə qeyd edilmişdir.

Sabir Mirzəyev həm şəxsən bir müəllim kimi xalq musiqisinin tədrisi ilə, həm də klassik xanəndəlik ənənələrinə söykənən fərdi-orijinal ifa tərzii ilə sənətə gələn bir çox gənclərə nümunə olaraq öz ardıcılarını yetişdirmiş, sözün əsl mənasında bir məktəb yaratmışdır.

İndi xanəndənin bəzi televiziya görüntüləri də daxil olmaqla, həm gənc, həm də ahıl yaşlarında oxuyub lentə yazdırdığı, bir qismi o, Allah rəhmətinə gedəndən sonra üzə çıxarılmış zəngin materiallar ilə YouTube-da tanış olmaq mümkündür. Kompüter disklərində, internetdə böyük zövqlə qulaq asdığımız "Bəstə-nigar", "Dəşti" (Əlibaba Məmmədovun bəstələri), "Çahargah", "Hisar", "Dilkəş", "Zəmin-xarə", "Şur" təsnifləri, "Bəxtəvər gəlin" mahnısı (Bəhrəm Nəsibovun bəstəsi), "Bağrım oldu şana-şana" mahnısı (Şahid Əbdülkərimovun bəstəsi), "Aşıqəm", "Gülə-gülə", "Qarabağın maralı", "Şuşanın dağları", "Nazlana-nazlana" xalq mahnıları və s., habelə "Mirzə Hüseyn segahı", "Çahargah" və "Rast" (iki variantda) muğam dəstgahları və digər oxumaları musiqi xəzinəmizin inciləridir.

Sabir Mirzəyev sənəti ölməzdir, onun adı milli musiqi və muğam ifaçılığı tariximizə qızıl hərflərlə yazılmışdır.

Rasim Nəbi oğlu Qurbanov

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Yazıçılar, Jurnalistlər və Aşıqlar Birliyinin üzvü, Avrasiya İnzibati Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü